

Сумський державний університет

**ОСОБИСТІТЬ, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА:
ПРОБЛЕМИ МИНУЛОГО І СЬОГОДЕННЯ**

Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції
У двох частинах
Частина 2
(Суми, 18 квітня 2016 року)

Суми
Сумський державний університет
2016

2. Козлов О.М. Родовід Линтварьових О.М. Козлов // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Львів, 2006. – Вип. V. – С. 123-136.

3. Чехов А.П. Письмо Суворину А.С., 30 мая 1888 г. Сумы / А.П. Чехов // Чехов А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Письма: В 12 т. – М.: Наука, 1974-1983. – Т. 2. Письма, 1887 – сентябрь 1888. – М.: Наука, 1975. – С. 277-282.

Щербань Т., Михайленко Ю., студ. гр. ІТ-51
наук. керівник – к.і.н., доц. *В.А. Нестеренко*

Невідомий десант*

В історії, починаючи з зародження людства, є багато «білих плям». Деякі виникли внаслідок відсутності писемних та літописних матеріалів (стародавні та середні століття), і тоді історики на підставі археологічних, наслідково-причинних та інших даних роблять певні висновки. Звичайно, що точки зору кардинально відрізняються аж до протилежних.

Але найбільш прикрим є поява «білих плям» в новій та сучасній історії, коли ще живі свідки подій та можна знайти безліч архівних даних. В даному випадку мова йде про період Другої світової війни. Значна частина істориків сприймають цю епоху за «радянською інтерпретацією», згідно з якою, незважаючи на деякі невдачі 1941-42 рр. Червона Армія дала гідну відсіч гітлерівським агресорам. При цьому оперують сотнями тисяч - мільйонами солдат,

---

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження № 0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

що взяли участь у тій чи іншій операції. Так, були втрати, але на те й війна. І ніколи не зважали на долю кожного окремого воїна.

Перед Великою Вітчизняною війною було скомплектовано близько десяти повітряно-десантних корпусів. Але застосувати їх на початковому етапі війни за прямим призначенням видалось неможливим і вони використовувались пересічно як звичайні стрілецькі підрозділи. Перша згадка про масове застосування цих військ відноситься до початку 1942 р. - В`яземська повітряно-десантна операція. Основною метою десанту була спроба оточення разом з іншими частинами Червоної Армії угруповання німецько-фашистських військ під Москвою. Однак вона була не вдалою і десантникам самим з великими втратами довелось виходити з оточення. Наступна спроба використати «повітряну піхоту» була наприкінці 1943 р. під час форсування Дніпра в районі Букринського плацдарму. Результат також видався провальним і до кінця війни повітряно-десантні війська за прямим призначенням не застосовувалися. Тим не менше дрібні групи закидалися в тил ворога з диверсійною, агентурною метою, а також для забезпечення партизанських загонів та підпільної роботи.

Буваючи у справах у селі Холодне Недригайлівського району Сумської області (нинішній територіальний поділ) доводилося чути від місцевих мешканців про безіменну могилу воїна-десантника на місцевому цвинтарі.

Вдалося знайти деякі згадки про цей десант на просторах мережі Інтернет [1, 2], але названий він чомусь Охтирським. Так пошуковець з логіном kukinn (на жаль, зв'язатися з ним особисто не вдалося) проводив дослідження по похованнях у братських могилах селищ Городище-Деркачівка-Іваниця, які звільняли воїни 180-ї та 240-ї стрілецької дивізії 7-9 вересня 1943 р., але у

братській могилі села Іваниця також числяться похованими десантники 5-ї, 7-ї, 8-ї ВДГД (воздушно-десантная гвардейская дивизия - рос.).

Як вони там опинилися? Дослідник пропонує наступний розвиток цієї історії. Розвиваючи успішний наступ, внаслідок розгрому німецько-фашистських військ на Курській Дузі, в середині серпня 1943 р., війська Червоної армії увійшли на території Сумської області. Внаслідок загрози оточення, німецьке командування перекинуло значні танкові, повітряні та піхотні сили в район Богодухів-Охтирка-Тростянець, де зав'язалися жорстокі та кровопролитні бої. Особливо напруженими вони були 19-23 серпня 1943 р. в районі Каплуновки, Мойки, Чемоданівки, радгоспу «Бугреватий», що під Охтиркою. У цьому районі діяли підрозділи 5-ї, 7-ї, 8-ї ВДГД [3], які входили до складу 4-ї гвардійської армії (ГА). Так яким же чином гвардійці-десантники в розпал боїв опинилися більше як за 100 км від основних частин? Скоріше за все десант було помилково скинуто не в ту місцевість. На той час в Охтирському районі існував населений пункт Чемоданівка, де, власне, і розгорталися основні бої. Натомість їх було висаджено біля села Чемоданівка, але Недригайлівського району. Ця місцевість знаходилася під німецькою окупацією, а в селі Іваниця (менше, ніж 10 км від Чемоданівки) був опорний пункт німецько-фашистських військ. Таким чином дослідник припускає, що це була рокова помилка пілота, який переплутав населенні пункти.

Щодо підтвердження цієї версії, на форумі [1] відгукнувся користувач з нікнеймом `abel64` з міста Жирновськ (Росія), який писав: «Петров Константин Петрович – это мой дедушка погиб 22-23 августа 43 г. Приходило письмо от его невесты, которая от старичка-партизана узнала, что он видел как немцы захватили в плен

его и других парашутистов. Пытали, потом утопили в реке. В письме было сказано, что была неудачная высадка десанта не в том месте. Готовили десантников под Москвой. Очень хочется посетить его могилу. Если Вам что-то известно подскажите».

Спробуємо з'ясувати, що відбувалося 20-23 серпня в районі бойових дій біля Охтирки. Для цього звернемося до спогадів мемуарів безпосереднього учасника тих подій. Попов Іларіон Григорович у цей час командував 1 ВДП (воздушно-десантний полк - рос.) 5-ї ВДГД. Після війни він написав мемуари, в яких згадує про ці події. Згідно з його розповіддю, 5-а ВДГД у другій половині дня 20.08.1943 р. отримала наказ «нанести контрудар по танковим дивізіям противника, розгромити їх на рубежах радгосп «Ударник», Чемоданівка, Каплуновка, Пархомовка і наступати далі на велике село-районний центр Котельву»[3]. Також він вказує, що 8-а ВДГД у цей день вже вела бої, а згодом вступила в бій і 7-а ВДГД. Далі розповідається про події, де безпосередньо брав участь сам Іларіон Григорович до ранку 27.08.1943 р., коли частина була виведена у резерв командуючого 4-ї ГА[3].

Звернемо увагу на деякі деталі з його розповіді. Серед загиблих десантників, чий імена викарбувано на меморіалі в с. Іваниці, найстаршим за званням числиться Петров Костянтин Петрович 1913 р.н., ст. лейтенант, командир стрілецької роти 1 ВДП 5-ї ВДГД [4]. Дивно, що командир полку, описуючи події під Охтиркою, згадує практично всіх командирів стрілецьких рот (їх у полку 9), але прізвища цього ст. лейтенанта нема. Хоча Костянтин Петрович воював з 1941 р. і за весняні бої на Північно-Західному фронті нагороджений орденом Червоної Зірки [5]. Також з 1 ВДП у списках значиться Чистяков Федір Іванович 1922 р.н., молодший лейтенант, командир взводу роти ПТР («противотанковое ружье» - рос.) з цього ж полку.

Маючи архівні дані [4], а точніше зведення про безповоротні втрати особового складу цих частин, можна констатувати, що дані частини на цей час зазнали великих втрат. Наприклад: «Вечером 22 августа общими усилиями 7-й и 8-й воздушно-десантных дивизий кольцо окружения было прорвано и остатки 29 гв. воздушно-десантного полка соединились с частями своей дивизии. После двухдневного жестокого боя в окружении, полк насчитывал 723 человека из 3 тысяч» [6]. 29-й ВДП входив до складу 7-й ВДГД.

Звичайно, за часів радянської цензури, Ілларіон Григорович не міг вказати на великі втрати, тому навіть знаючи про цей десант, він не міг нічого про нього зазначити, адже в той час було прийнято замовчувати про невдалі військові операції.

Усі загиблі десантники числяться загиблими у своїх підрозділах 22.08.1943 р. і поховані на цвинтарі у братській могилі у саду дослідної станції Охтирського району Сумської області [4].

Але в ході дослідження цього питання виникли ще деякі спірні моменти. Слід звернути увагу на дати наступних подій [4]:

- 30.08.1943 – поіменні списки про безповоротні втрати офіцерського складу 5-ї ВДГД.
- 20.10.1943 – поіменні списки про безповоротні втрати сержантського і рядового складу 5-ї ВДГД.
- 31.08.1943 – поіменні списки про безповоротні втрати офіцерського складу 7-ї ВДГД.
- 07.10.1943 – поіменні списки про безповоротні втрати особового складу 8-ї ВДГД.
- 15.09.1993 – облікова картка військового захоронення в селі Іваниця, Недригайлівського району, Сумської області.

Щодо облікової картки військового захоронення, зрозуміло, що вона була переоформлена уже у наш час і в неї могли внести деякі зміни. Наприклад, прізвище сержанта Осипова Валентина Дмитровича із 8-ї ВДГД було дописано на монументі фарбою, а в даній картці він не значиться. Первісну картку, на жаль, знайти навряд чи вдасться, тому достеменно невідомо, коли були внесені дані про десантників. Яким чином офіцери 5-ї і 7-ї ВДГД числяться у списках своїх частин уже наприкінці серпня, як загиблі, коли село Іваниця було визволено лише 9 вересня 1943 року?

І так, існує декілька гіпотез як вони взагалі опинилися в Недригайлівському районі:

1) На інтернет-форумах згаданих джерел [1, 2] є припущення, що таким чином доставляли підкріплення з підмосковних запасних десантних полків у бойові частини, але зі спогадів знаємо, що ще 20 серпня 1943 р. вищезгадані частини були на марші [3], а перед тим довго перебували у резерві головного командування (ГК) і навряд потребували такого термінового поповнення. Також є дивним, що десантники знаходилися в одному літаку (принаймні згадується один), але були з різних підрозділів.

2) Десант виконував бойову задачу, як було сказано вище, але замість Охтирської Чемоданівки був скинутий біля Недригайлівської. Після закінчення визволення Охтирки, внаслідок величезних втрат, їх зарахували загиблими там, де вони повинні були бути за планом операції.

Взагалі можна прослідкувати тенденцію вважати загиблими воїнів, які пропали безвісти, щоб не наражати їх сім'ї на дію сталінського закону № 227 («Ні кроку назад!»). Але це тема окремого дослідження.

Коли ж імена воїнів-десантників були занесені до списку загиблих у с. Іваниця? Меморіал було встановлено 30.10.1977 р. Можна тільки здогадуватися, як стало відомо прізвища цих бійців. Можливо після визволення були знайдені документи цих людей, або частина десанту все ж таки вийшла до своїх, або після війни була проведена пошукова робота. Звернемо увагу й на 13 невідомих похованих у братській могилі. Навряд чи вони належали до частин, які визволяли село. Судячи з доданого фарбою прізвища – десантників з охтирської Чемоданівки тут більше, ніж 12.

Достеменно визначити ім'я воїна похованого в с. Холодне не має можливості. Але виходячи з архівних даних, найвірогідніше, він служив в одній з вищезгаданих ВДГД і числиться загиблим 22.08.1943 р. біля с. Чемоданівка Охтирського р-ну.

Наш народ зазнав величезних втрат в роки Другої світової війни. Тому навіть не знаючи імені загиблого солдата, подякуємо та пом'янемо його.

-
1. <https://reibert.info/threads/axtyrka.1066/>
  2. www.soldat.ru/forum/viewtopic.php?f=2&t=18093
  3. Попов И.Г. Батальоны идут на запад. – М.: изд-во Московского университета, 1985. - 288 с.
  4. Центральный архив Министерства обороны РФ. Информация из донесений о безвозвратных потерях (оф.сайт www.obd-memorial.ru)
  5. Центральный архив Министерства обороны РФ. Информация о награждениях (www.podvignaroda.mil.ru).
  6. <http://www.okhtyrka.net/content/view/2849/106/>